

Karczmarz, Grzegorz / Nawarecka, Anna

Posiedzenia naukowe Zakładu Historii Nauk Społecznych

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 32/1, 250-254

1987

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

zwłaszcza najnowszej — było błędne i szkodliwe, a co zasługuje na pozytywną ocenę i ewentualnie kontynuację.

Komitet Historii Nauki i Techniki PAN korzystając z okazji, że obecna Sesja naukowa PTL poświęcona jest szkolnictwu leśnemu w Polsce Ludowej, zwraca się do Szanownych Uczestników z prośbą o poparcie starań — jak dotąd bezowocnych — wprowadzenia do programów nauczania historii leśnictwa (lub historii gospodarstwa leśnego) na wydziałach leśnych w SGGW-AR w Warszawie i AR w Krakowie. Wnioski w tej sprawie z prośbą o akceptację i poparcie Komitet formułuje następująco:

1. Wprowadzenie do programu nauczania na V roku leśnictwa na Wydziale Leśnym SGGW-AR w Warszawie i Wydziale Leśnym AR w Krakowie wykładów z historii leśnictwa — według programu, jaki jest realizowany na Wydziale Leśnym AR w Poznaniu.

2. Na wykłady z historii leśnictwa należy przeznaczyć minimum około 20 godzin, wydziałowych jako stała pozycja w siatce godzin dydaktycznych.

3. Wykłady z historii gospodarstwa leśnego należy traktować jako oddzielny przedmiot, obowiązkowy dla wszystkich słuchaczy, kończący się zaliczeniem na prawach egzaminu — z wpisaniem ocen do indeksów.

4. Zarząd Główny PTL wystąpi w imieniu Towarzystwa do odpowiednich władz z postulatem w sprawie realizacji powyższych dezyderatów.

Memoriał podpisali: prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa — wiceprzewodnicząca Komitetu Historii Nauki i Techniki PAN oraz prof. dr Józef Broda — przewodniczący Grupy ds. nauczania historii leśnictwa KHNiT.

Powyższy memoriał spotkał się z pozytywnym przyjęciem przez uczestników sesji naukowej PTL, co m.in. znalazło wyraz w trzecim punkcie wniosków końcowych z obrad sesji. Wniosek ten, sformułowany ogólnie (szczegółowe ustalenia pozostawiono odnośnym wydziałom leśnym) brzmi następująco:

„Postuluje się uwzględnić w planach i programach studiów na wszystkich wydziałach leśnych zagadnienia historii i geografii gospodarczej leśnictwa oraz wybrane elementy prawa — poprzez korektę wymiaru godzin poszczególnych przedmiotów ogólnych i podstawowych kierunkowych”.

Józef Broda
(Poznań)

INSTYTUT HISTORII NAUKI, OŚWIATY I TECHNIKI PAN

POSIEDZENIA NAUKOWE ZAKŁADU HISTORII NAUK SPOŁECZNYCH

1

Na zebraniu w dniu 23 maja 1986 r., któremu przewodniczyła prof. dr Irena Stasiewicz-Jasiukowa, referat pt. *Związek Akademii i Towarzystw Naukowych Słowiańskich (1908—1922)* wygłosił doc. dr Jerzy Różewicz.

We wprowadzeniu referat przedstawił przewijające się przez cały wiek XIX różne koncepcje stworzenia instytucjonalnych związków nauki słowiańskiej. Począwszy od 1813 r., kiedy to Linde opracował projekt Towarzystwa Naukowego Słowiańskiego, powstawały liczne inicjatywy na tym polu, wychodzące od uczonych prezentujących różne postawy w zakresie słowianofilstwa. Mieli oni kontakty z nauką rosyjską, wynikające z prowadzonych badań nad dziejami Polski i Słowiańszczyzny. Proponowano m.in. utworzenie Instytutu Słowiańskiego w Petersburgu, przekształcenie tamtejszej Akademii Rosyjskiej w akademię ogólnosłowiańską itd. Powstały także plany podejmowania różnych zbiorowych prac siłami sławistów z różnych krajów. Doc. Różewicz ukazał zabiegi związane z przedsięwzięciami wydawania *Encyklopedii filologii*

słowiańskiej oraz z utworzeniem Związku Akademii Słowiańskich. Wśród osób najbardziej zaangażowanych w wymienione prace referent wyróżnił rosyjskiego slawistę Aleksieja Szachmatowa, którego korespondencja stanowi istotne źródło dla badania tematu; wybitnego uczonego chorwackiego, zwanego „patriarchą slawistyki” — Vratoslava Jagicia; także serbskiego slawistę Aleksandra Bielicia, późniejszego prezesa Serbskiej Akademii Nauk; rosyjskiego uczonego Biechtieriewa czy też slawistę czeskiego Jiriego Polivkę. Właśnie Jagiciowi powierzono w 1904 r. ogólną redakcję *Encyklopedii filologii słowiańskiej*; zaproponował on m.i. uczynom polskim współdziałanie w jej opracowaniu. Akademia Umiejętności — do której skierowana była oferta — nie odniosła się jednak z entuzjazmem do proponowanego współdziałania. Podejrzewano Wydział Języka Rosyjskiego i Literatury Akademii Nauk w Petersburgu o wskazówki prowieniencki panslawistycznej i w konsekwencji przedstawienie działu polskiego w świetle korzystnym aktualnej polityce rosyjskiej. AU zajmowała często wobec nauki rosyjskiej postawę nieufną i ostrożną, co nie miało jednakże wpływu na takie formy kontaktów międzynarodowych, jak: wymiana wydawnictw z instytucjami rosyjskimi, wybieranie do grona swych członków uczonych-Rosjan czy też wysyłanie stypendystów na badania i studia do cesarstwa. Stąd też wśród współpracowników Jagicia nad podjętym dziełem znaleźli się uczeni polscy występujący prywatnie, chociaż z AU blisko związani (Brückner, Baudouin de Courtenay, Nehring, Nitsch).

Akademia Umiejętności nie wzięła ostatecznie udziału i nie przystąpiła do utworzonego w 1912 r. Związku Akademii Słowiańskich i Towarzystw Naukowych. Wśród głównych powodów negatywnego doń stosunku doc. Róziewicz wskazał na upatrywanie centralistycznego charakteru statutu przyszłego Związku (ulożonego przez slawistę rosyjskiego Sobolewskiego), podkreślającego przewodnią rolę Wydziału Języka Rosyjskiego i Literatury Akademii petersburskiej oraz przede wszystkim zawarte tam ustępy o przewodniej roli Cesarskiej Akademii Nauk wśród pozostałych akademii słowiańskich. W 1911 r. AU odrzuciła zaproszenie wysłania delegatów do Petersburga; w końcu tegoż roku na walnym posiedzeniu administracyjnym rozpatrzono negatywnie sprawę przynależności do Związku, wystosowując odpowiedź dla Cesarskiej Akademii Nauk.

Doc. Róziewicz zwrócił uwagę na występujące w stanowisku AU obawy przed politycznymi tendencjami paslawistycznymi. Nie były one jednakże przeszkodą dla pozostałych akademii słowiańskich do udziału w Związku. Do głównych celów, jakie stawiali przed sobą jego organizatorzy, należały: wzajemna konsultacja i wymiana informacji, dyskusje nad zagadnieniami słowianoznawstwa, wydawanie naukowych czasopism oraz bibliografii słowianoznawczej, publikacja „dział o charakterze ogólnosłowiańskim” itp. Spotkanie przedstawicieli pięciu akademii słowiańskich tj. rosyjskiej, serbskiej, czeskiej, jugosłowiańskiej i bułgarskiej-założycieli Związku, odbyło się w dniach 20—22 maja 1912 r. w Petersburgu. Doc. Róziewicz nauważył, że na drodze do faktycznego urzeczywistnienia działalności Związku stanęła sytuacja polityczna — wojny bałkańskie, a następnie I wojna światowa.

W ożywionej dyskusji, która rozwinęła się po referacie doc. Róziewicza, dr Maria Blombergowa wskazała na wyraźny wpływ aspektów politycznych na międzynarodowe kontakty słowiańskich akademii nauk. W 1874 r. przedstawiciele AU zaproszeni na zjazd archeologiczny do Kijowa nie wzięli w nim bezpośredniego udziału, nie wykorzystując tym samym okazji do prezentacji dorobku uczonych polskich na szerszym forum. Podobny zjazd w 1905 r. w Charkowie grupował tylko uczonych rosyjskich — nie wysłano zaproszeń do pozostałych akademii słowiańskich. Doc. B. Kuźnicka zwróciła uwagę zebranych na inicjatywę późniejszą — lat międzywojennych — powstanie w 1929 r. Federacji Farmaceutów Słowiańskich, skupiających uczonych z Polski, Czechosłowacji, Bułgarii i Jugosławii. Prof. I. Stasiewicz-Jasiukowa, nawiązując do wypowiedzi dr Blombergowej, wskazała na konieczność szerszego uwzględnienia tła politycznego omawianych zagadnień. Interesowała się także konsekwencjami ostatecznego stanowiska zajętego przez Akademię Umiejętności wobec udziału w Związku. Mgr G. Karczmarz pytał o stosunek środowiska Towarzystwa Naukowego Warszawskiego do inicjatywy utworzenia Związku i udziału w nim, zwrócił też uwagę na kwestię uczestniczenia Polaków w Kongresie

Słowiańskim w Pradze w 1908 r. i bojkotu zjazdu w Sofii w 1910 r. (sprawa aneksji Chełmszczyzny). Zauważył również możliwość nawiązania kontaktów Związku Akademii Słowiańskich z powstałym w Paryżu w 1900 r. Międzynarodowym Związkiem Akademii. Doc. J. Dybiec stwierdził, iż przy podjęciu tak istotnej decyzji AU miała wzgląd na stosunek doń władz austriackich. Zwrócił uwagę na wielką ostrożność Prezydium AU przy rozpatrywaniu spraw o wydzwiku politycznym. Dr H. Horodyska mówiła m.in. o stosunku językoznawców polskich do projektu utworzenia Związku w szerokim aspekcie traktowania języka polskiego w cesarstwie rosyjskim. Mgr W. Grębecka i doc. J. Dybiec interesowali się także wyraźnie antyniemieckim stanowiskiem nauki słowiańskiej oraz uwarunkowaniami nauki krakowskiej, ciężącej ku nauce austriackiej, zależnej w pewnym stopniu administracyjnie od Wiednia.

W końcowej części zebrania doc. Różiewicz ustosunkował się do poruszonych w dyskusji kwestii. Zauważył m.in., że liczne projekty jednoczenia nauki słowiańskiej rodziły się właśnie w okresie konfliktów z pangermanizmem. Wskazał również na konkretne, zachowane w archiwach, źródła rosyjskie, czeskie, polskie, bułgarskie oraz wydane dokumenty do historii słowianoznawstwa i czasopiśmiennictwo ugrupowań słowianofilskich.

Grzegorz Karczmarsz
(Warszawa)

2.

Dnia 18 marca 1986 roku odbyło się zebranie naukowe Pracowni Badań nad Początkami Myśli Społecznej, któremu przewodniczyła doc. dr Małgorzata Frankowska-Terlecka. Referat pt. *Koncepcja retoryki w pismach Jana z Salisbury wygłosił dr Mieczysław Boczar**.

W dyskusji poruszono między innymi genezę ruchu tzw. kornificjan, usiłujących szybko zrobić karierę na dworze (związanych z dworem Plantagenetów). Kornificjanie negowali wychowanie oparte na lekturze dzieł pisarzy antycznych (co prowadziło do utraty bezpośredniego związku retoryki z etyką, moralnością).

W związku z kwestią kornificjan i nowym kierunkiem w wychowaniu, usuwającym z niego dziedzictwo klasycznego antyku, rozważano, czy Jan z Salisbury wyczuwał te tendencje i czy usiłował się im przeciwstawić (doc. M. Terlecka). Kwestii szczegółowych dotyczyły również pytania o wpływy cyceronowej „pro Archia poeta” czy pochwały stylu Arystotelesa wypowiedzianej przez Cyserona w związku z *Topikami* (prof. J. Domański). Interesowano się także zakresem oddziaływania pism Cyserona i Kwintyliana w XII w., a także stopniem znajomości tych pism przez Jana z Salisbury. Zastanawiano się, czy była to znajomość bezpośrednia, obejmująca pozycje źródłowe tych autorów, czy też pośrednia, polegająca na poznaniu przez Jana kompendiów tych dzieł (dr A. Werpachowska).

Dyskutanci szeroko rozwijali tematy oparte na dziełach Jana z Salisbury — poczynszy od wizji antyku — aż do problemu roli retoryki w średniowiecznym wychowaniu młodzieży, a także związków retoryki z prawem i życiem obywatelskim w XII w. (doc. M. Terlecka). Prof. J. Domański zwrócił uwagę na równoległość istnienia przez całe średniowiecze tendencji scholastycznej i humanistycznej.

Na zakończenie dyskusji omówiono szerzej problem budzący zresztą liczne kontrowersje w środowisku naukowym mediewistów, a mianowicie, czy istnieje związek tzw. „szkoły” myślicieli szartryjskich z samym ośrodkiem naukowym w Chartres.

* Rozszerzone opracowanie tego referatu w formie artykułu znajduje się w tym samym numerze „Kwartalnika” s. 000.

W 1970 r., jak referował dr M. Boczar, mediewista angielski Sauthern, wystąpił z tezą, że nie istnieje Chartres jako szkoła tzw. „szartryjskich” myślicieli ani jako wiodący ośrodek naukowy w XII w., gdyż niektórzy spośród owych znanych szartryjczyków nie byli nawet jej uczniami. Natychmiast odpowiedziano mu (Haring, Kerner) na te zarzuty, uznając tezę Sautherna za chybioną i udowadniając istnienie wielu związków np. Teodoryka czyli Gilberta de la Poree z Chartres. Tego zdania był również dr M. Boczar, opowiadając m.in. o zapisie testamentowym Teodoryka, który swoją bibliotekę przekazał szkole w Chartres, przy czym w jednym z manuskryptów (*Heptateuchon*) cytuje księgi, których nie było w Paryżu, tylko właśnie w Chartres, co dowodzi oczywiście korzystanie przez niego z tamtejszej biblioteki.

Anna Nawarecka
(Warszawa)

3

Dnia 27 maja 1986 r. odbyło się zebranie Pracowni Badań nad Początkami Myśli Społecznej, na którym referat pt. *Tendencje rozwojowe piętnastowiecznej retoryki krakowskiej* wygłosił prof. dr Mieczysław Markowski. Referent omawiał retorykę, zawierającą się w dwu podstawowych kierunkach — filozoficznym i literackim.

Orientacja retoryczna o cechach filozoficznych sięgała do dzieł Arystotelesa, przy czym w XV-wiecznym Krakowie znano początkowo jego *Retorykę* z przekazów rękopiśmiennych, dopiero potem z druków. Znajomość dzieła Arystotelesa w średniowiecznym Krakowie nie była jednak wielka, a *Retoryka* nie była przedmiotem studiów, o czym świadczy brak komentarzy do niej.

Drugi kierunek retoryki — o cechach literackich — nawiązywał przede wszystkim do pseudo-cyconiańskiego dzieła *Rhetorica ad Herennium*, do utworów Cyconera, zwłaszcza jego *De inventione*, *Topica*, a później też do *De institutione oratoria* Kwintyliana. Na Uniwersytecie Krakowskim nowy impuls do rozwoju retoryki dało dopiero funkcjonowanie od roku 1420 dwóch katedr retoryki fundacji prywatnej, na których prawdopodobnie powstały pierwsze krakowskie traktaty, podające teorię retoryki i teorię sztuki układania tekstów, z kolekcjami wzorów listów, stanowiącymi początek krakowskiej epistolografii humanistycznej i piśmiennictwa w języku polskim.

Reforma katedry Nowki w roku 1449 wpłynęło na sposób pisania krakowskich traktatów z zakresu retoryki, co objawiło się w cytowaniu obok średniowiecznych przedstawicieli sztuki dyktatu też starożytnych teoretyków retoryki i w wyróżnieniu stylu cyconiańskiego, orleańskiego oraz kurialnego.

W dyskusji po referacie jako pierwsza zabrała głos doc. B. Otwinowska; domagając się sprecyzowania pojęcia szkoły retorycznej, zastanawiała się, czy byłby to krąg ludzi zajmujących się problematyką retoryczną — czy tendencja panująca w XV w. środowisku krakowskim. Doc. B. Otwinowska zapytała następnie o związki retoryki z literaturą, a także o to, czy na podstawie przebadanych przez prof. M. Markowskiego tekstów źródłowych można stwierdzić, że są one traktatami retorycznymi, zawierającymi (w jednym dziele) trzy cechy tekstu retorycznego: *inventio*, *dispositio*, *elocutio*.

Ad vocem doc. B. Otwinowskiej mgr. A. Nawarecka przytoczyła fragmenty z traktatu z biblioteki Jana Stollego, dzieła posiadającego owe wymagane cechy i przypominała (ilustrując przykładami z traktatu) tezę prof. M. Markowskiego o dążeniach do pojmowania retoryki także jako umiejętności wygłaszania mów.

Mgr B. Chmielowska zapytała o źródła i podręczniki, z jakich korzystano przy nauce retoryki oraz poruszyła sprawę istnienia komentarzy krakowskich do Cyconera i Arystotelesa.

Mgr K. Górski poruszył kwestię retoryki w kontekście filologii i poezji, a także wpływu retoryki na historiografię.

Prof. J. Domański podkreślił nowatorstwo badań prof. M. Markowskiego nad retoryką. Do problemu szkoły czy też tradycji retorycznej dodał przykład „szkoły” Benedykta Hessego, który sam pisał podręczniki przerabiane później przez jego uczniów. Prof. J. Domański przypomniał następnie, iż humanistyczni teoretycy za istotne uważali oddziaływanie na emocje i nastroje odbiorców.

Kolejno zabrała głos M. Terlecka i postawiła problem retoryki jako odrębnej dyscypliny i jej stosunku do innych dziedzin nauki. Poruszyła też kwestię budzącą liczne kontrowersje, a mianowicie — czy można stwierdzić, na podstawie dokumentów pozostałych z tamtego czasu, niewątpliwe autorstwo Stanisława Ciołka oraz czy są konkretne dowody wykraczające poza przypuszczenie, iż był i działał. Doc. M. Terlecka wyraziła też wątpliwości terminologiczne dotyczące pojęć: retoryka stosowana i retoryka teoretyczna.

Dr M. Kowalczyk przypomniała autorów wcześniejszych opracowań dotyczących retoryki, jak np. profesorów: Dobrzyńskiego czy Górskiego, których prace są jednak nieco przestarzałe oraz obejmują węższy zakres materiału niż opracowanie prof. M. Markowskiego. Następnie wskazała na ważne źródło do badań nad retoryką, a mianowicie oprócz traktatów też kazania oraz mowy uniwersyteckie. Retoryki „literackiej” proponowała dr M. Kowalczyk szukać w materiałach pozostałych z kancelarii notariuszy, gdyż z nimi właśnie związane są formularze, mowy, listy.

Wreszcie doc. H. Cichocka poruszyła zagadnienie-charakterystycznej w średniowieczu dla środowiska europejskiego — łacińskiego — tradycji pism Cicerona i Kwintyliana oraz równie charakterystycznej dla średniowiecza bizantyńskiego tradycji Arystotelesa i Hermogenesa.

W końcu głos zabrał doc. J. Rebeta analizując sprawę braku komentarzy do *Retoryki* w środowisku krakowskim i wskazał jako źródło informacji o retoryce inne teksty — m.in. komentarze do *Metafizyki* czy *Topik*, bądź „Etyki” Arystotelesa do której zresztą istnieje najwięcej komentarzy ze względu na ponadczasowość dzieła.

Anna Nawarecka
(Warszawa)

DOROCZNE POSIEDZENIE ZESPOŁU HISTORII FARMACJI

Organizowanie raz w roku uroczystych posiedzeń stało się tradycją Zespołu Historii Farmacji. Na posiedzeniach tych krytycznej ocenie poddawane są rezultaty dotychczasowych prac Zespołu oraz dyskutowane projekty przedsięwzięć, które podjęte zostaną w najbliższej przyszłości. Wygłaszane są również referaty, ilustrujące problematykę niektórych aktualnie prowadzonych badań. Ostatnio takie uroczyste zebranie miało miejsce w Pałacu Staszica w Warszawie dnia 23 kwietnia 1985 r.

Obrazy otworzyła przewodnicząca Zespołu Historii Farmacji doc. dr Barbara Rembielińska-Kuźnicka, która w obszernym zagajeniu zrelacjonowała prace Zespołu będące obecnie w toku, a także przedstawiła zamierzenia na przyszłość. Spośród znajdujących się w toku na czołowe miejsce wysuwa się praca zbiorowa pod redakcją naukową prof. Zofii Jerzmanowskiej i doc. Barbary Kuźnickiej zatytułowana: *Dzieje nauk farmaceutycznych w Polsce 1918—1978*.

Drugim kierunkiem badań Zespołu są zagadnienia dotyczące początków polskiego czasopiśmiennictwa farmaceutycznego. W ramach tego kierunku opracowana została przez dr Halinę Lichocką bibliografia analityczna zawartości „Pamiętnika Farmaceutycznego Wileńskiego” (1820—1822) oraz przygotowywane jest podobne opracowanie „Pamiętnika Farmaceutycznego